

**Valóság és fikció határán: közösség a *Kocka* című
részvételi performanszban – Avagy „ha a kapcsolat
egyoldalú, a kapcsolat nem létezik”**

Szerző: **Csaba Sára Borbála**

Intézmény:

Budapest Cirkuszművészeti És Kortárástánc Főiskola

Szak:

Kortárástánc Táncművész Alapszak Kortárástánc Szakiránnyal, Második Évfolyam

Témavezető:

Vadas Zsófia Tamara

Megbízott Mesteroktató

Valóság és fikció határán: közösség a *Kocka* című részvételi performanszban – Avagy „ha a kapcsolat egyoldalú, a kapcsolat nem létezik”¹

Ez a dolgozat a *Kocka* című performansz alkotói folyamatát, motivációját és a motiváció mögötti koncepciót fogja bemutatni. A dolgozat különösképpen fókuszál a részvételi performansz műfaji sajátosságaira, illetve azon belül a résztvevők agenciájára. Mivel a performansz egyik fő célja az egyéneken a közösség tudatosítása, így az alkotás bemutatásában kiemelt szerepet kap a közösség bevonása és az azt facilitáló, alaposan végiggondolt, majd alkalmazott módszerek.

A dolgozatomban, amikor a *Kockára* utalok, előnyben részesítem a „performansz” „happening”, „esemény”, „jelenet”, és „élmény” szavakat és kerülni fogom az olyan kifejezéseket, mint az „előadás”, „munka” vagy „alkotás”, mivel ezek a szavak önmagukban is egy olyan elképzelést hordoznak, miszerint létezik egy elkülönült színházi világ. Ezzel összhangban a „néző” és „közönség” kifejezést is tudatosan kerülöm, és helyette a „résztvevő”, „érintett”, „jelenlévő” vagy „bevontak” fogalmakat fogom használni. A „színház” és a „néző” kifejezések arra utalnak, hogy ami a színházi térben történik, az fikció, amely különvált a valóságtól. Ez a megközelítés azt sugallja, hogy a (hagyományos és nem hagyományos) színházban megélt élmény könnyen otthagyható, mintha csak egy illúzió lenne, amit az előadás végeztével elhagyhatunk, és csak apró visszhangokat, halvány utóhatásokat viszünk magunkkal a valós életbe. Ezzel szemben azt a nézetet szeretném képviselni, hogy a performansz és a valóság között nincs éles határvonal; amit az esemény során megélünk, az ugyanúgy része a valóságunknak, mint bármi más. A valóság és a fikció határainak elmosódása egy fontos elemzési szempont, amelyre a dolgozatomban kiemelt figyelmet fordítok. Mivel dolgozatom fő fókusza az alkotói motiváció és koncepció, ugyanezen logika mentén az „alkotói koncepció” helyett „eseménykoncepció” vagy „szervezői/facilitátori szándék” kifejezéseket használok. A „rendező” és „facilitátor” fogalompár is ezt a különbséget tükrözi: míg a rendező a hagyományos színházi értelemben irányítja az előadást, addig a facilitátor inkább lehetővé teszi a résztvevők számára, hogy aktívan alakítsák az eseményt, ezzel is hangsúlyozva az esemény közösségi és interaktív jellegét.

¹ idézet a *Kocka* című performansz szövegtárából

Fontosnak tartom kiemelni, hogy dolgozatomban nem a résztvevők megélésére koncentrálok, így az események befogadói oldalának elemzése nem képezi vizsgálatom tárgyát. Ehelyett a hangsúly kifejezetten az alkotói motivációra helyeződik, azokra a szándékokra és döntésekre, amelyek az alkotói folyamatot irányítják. A kutatásom célja a szervezői szándék feltárása, valamint annak vizsgálata, hogy ezek hogyan befolyásolják az eseményfolyamatot és a performansz lefolyását. A résztvevői tapasztalat vizsgálata – bár fontos aspektusa lehetne a performanszjelenség egészének – jelen dolgozatomban háttérbe szorul, hogy az alkotói oldal mélyebb megértésére összpontosíthassak.

A *Kocka* egy olyan részvételi helyzetet kíván teremteni, amely különösen fontosnak tekinti az érintettek aktív részvételét. A *Kocka* tudatos célja, hogy a jelenlévők számára adott legyen az a keret, mely során az eseményeket ne válasszák le az életükről, hanem azokat valós történésként integrálják bele egyéni folyamataikba. A folyamatba integrálás alatt azt értem, hogy a résztvevők megélik az eseményeket anélkül, hogy világos határvonalat húznának a játék és a valóság között. Így a bevont egyének, majd az ebből formálódó közösség is a történések alakító részesévé válhat. Ehhez kapcsolódik Erika Fischer-Lichte (2008) „Reality and Fiction in Contemporary Theatre” című írása, amelyben egy különleges esztétikai élményről számol be, amit a valóság és a fikció határainak elmosódása eredményez. Fischer-Lichte szerint minden színházi forma esetében feszültség van a valós és a fiktív elemek között, ami különösen az előadók testének és a terek használatában nyilvánul meg. Itt a közönség folyamatosan ingadozik aközött, hogy a színészeket valós egyénekként vagy fiktív karakterekként érzékeli. Amikor ez az ellentét összeomlik, új esztétikai élmény jön létre, amelyben a valóság és a fikció határai annyira elmosódnak, hogy a néző egy *liminális*, bizonytalan állapotba kerül. A *Kocka* célja, hogy a valóság és fikció közötti határok elmosódását megteremtse a résztvevők számára, és ezzel a liminális állapotot elérve új esztétikai élményt generáljon.

A szervezői koncepcióm alapja, hogy a résztvevők megtapasztalják ezt a liminális állapotot és egy közösséggé formálódjanak, amelyben közösen átélt élmények révén élhetik meg az összetartozást, és egy kiemelkedő pillanatként közülük valakit Kiválasztottként emelnek ki. Ennek a folyamatnak a támogatására szükséges a részvételi forma, amely lehetővé teszi, hogy ne csupán szemlélőként, hanem aktív alakítóként legyenek jelen. A közösségiség mint téma azonban olyan mélységet hordoz, amely túlmutat a színházi kereteken, és szükségessé teszi a valóság és a fikció határainak elmosódását. Ahhoz, hogy a résztvevők valóban megéljék ezt a

közös tapasztalatot, a dramaturgiában speciális eszközöket alkalmazok: a gesztusok, a tér és az idő használata, valamint a facilitátori jelenlét mind olyan elemek, amelyek segítenek a határok eltüntetésében és a részvételiség megtörténésben. Ezek az eszközök azt szolgálják, hogy az esemény ne csupán előadásként hasson, hanem a résztvevők saját valóságába szervesen beépülő élményként – egy olyan közösségi valósággént, amelyben egyszerre van jelen a valós és a fikció, így téve lehetővé a liminális élményt.

A következőkben a részvételi performansz műfaját fogom részletezni és bemutatom, hogy a *Kocka* hogyan illeszkedik ebbe a fogalomkörbe. Majd közben a valóság és a fikció határainak elmosódására is fogok példát hozni. A *Kocka* eseményeit a szöveggönyvből idézett mondatokon keresztül fogom bemutatni. Bár nem minden elhangzott mondat szerepel a szöveggönyvben, mivel azt a reakciók is befolyásolják, a szöveggönyv magja jól keretezi a történések leírását.

A részvételi performanszt rokonértelmű fogalomnak értelmezem a participatív performanszal, amit Astrid Breel (2015) így definiál: olyan előadásmód, ahol a közönség nem csupán passzív szemlélő, hanem aktív résztvevőként válik a műalkotás részévé. Ebben az esetben a közönség döntései, tettei közvetlen hatással vannak az események menetére. Breel szerint a participatív előadás (*participatory performance*) során a közönség kreatívan járul hozzá a műhöz, alakítva annak tartalmát és kimenetelét, miközben a nézők aktív szerepvállalása (*audience agency*) kulcsfontosságú. A résztvevők nem egyszerűen követik az előre megírt forgatókönyvet, hanem választásaik, gesztusaik révén formálják az előadást, ezáltal egyedi és dinamikus műalkotás jön létre. Breel kétfajta participatív előadást is megkülönböztet:

- **Participatív folyamat (*participatory process*):** Amikor a résztvevők részt vesznek a mű létrehozásában, tipikusan a társadalmi elköteleződés vagy alkalmazott gyakorlatok keretein belül.
- **Participatív kimenet (*participatory outcome*):** Amikor az előadás művész által létrehozott, de a közönség részvételére támaszkodik a munka teljes végrehajtásához. Itt a közönség viselkedése befolyásolja az előadást, de a művész által meghatározott kereteken belül marad.

A *Kocka* happeningje az utóbbi (kimeneti) részvételi formát képviseli. A *Kocka* struktúrája támaszkodik a szöveggönyvre, amin belül a résztvevőknek lehetőségük van kreatív

hozzájárulásokra (*the creative contribution*). Az esemény az iskolám jellegzetes terébe, a *Big studióba* lett tervezve, ahol a nézők interakcióba lépnek a Kockával, valamint Mirandával és Amarillával, a kocka küldötteivel, akik fehér ruhában állnak a térben a Kocka előtt. A Kocka életnagyságú, jól észrevehetően dominálja a teret. Az egész hangulatát már a köszönés, mint kezdés meghatározza, amivel tudatosan operálok.

Miranda: „Szervusztok. Én Miranda vagyok.”

Amarilla: „Én Amarilla.”

A köszöntés már az előadás kezdetén megteremti a közönség és a kísérők közötti kapcsolatot, amely a participatív élmény alapja. A két alak egy jellegzetes kézmozdulat kíséretében köszön a jelenlévőknek. Szervező-facilitátorként kiemelten fontosnak tartottam, hogy ennél a szakasznál a jelenlévők közül párat személyesen is megszólítsanak a kocka küldöttjei a köszönés révén. A név szerinti bemutatkozás egy olyan megszólítás, ami a résztvevőt kirántja a „nézői” szerepéből, láthatóvá teszi magát mind a résztvevő társai, mind pedig a Kocka küldöttei számára. A köszöntés már az előadás kezdetén megteremti a bevontak és a kísérők közötti kapcsolatot, amely a participatív élmény alapja. A közönség aktív részese a köszöntésnek, amely jelzi a kapcsolat és az interakció fontosságát. Emellett jelentős szerepe volt annak, hogy a résztvevők megértsék, hogy amikor bemutatkoznak, azzal a jellegzetes kézmozdulattal kell visszaköszönniük, ahogy azt Mirandától és Amarillától látták. Már a köszöntési rituálé is része a részvételi folyamatnak, ahol a közönség aktívan bevonódik a gesztusokba, ami megágyaz a résztvevők dekódolási folyamatának a köszönés gesztus szituációjánál.

Amarilla: „Azért jöttünk, mert a Kocka ezt a közösséget választotta, hogy megmutassa, felfedje magát.”

Ez a mondat erőteljesen hangsúlyozza a közösségteremtő gondolkodás fontosságát. Ez a hozzáállás egy alapvető koncepcióm volt, amivel a résztvevőket arra bátorítom, hogy ne csak passzívan figyeljenek, hanem aktívan hozzájáruljanak a közösségi élményhez és identitáshoz. Ez a megközelítés arra irányítja a figyelmet, hogy a Kocka nem csupán egy különálló műalkotás, hanem a közösség tagjai közötti kapcsolatok és interakciók eredményeként válik valóssá. A közönség tagjai nem csupán nézők, hanem kulcsszereplők, akiknek részvétele nélkül a Kocka nem tudja megmutatni valódi mivoltát. Ez a közösséghez való tartozás és a közös élmények megteremtése szerves része a participatív performanszoknak, amely során a közösség saját identitását és dinamikáját formálja az esemény során. A Kocka azáltal, hogy

közösségnek nevezi meg a térben jelenlévőket, megjelöli feltételnek az eseményekben való tovább haladáshoz nem csak közösségi létet, hanem azt is, hogy az egyének magukról is közösségként gondolkodjanak.

Együtt: *“Ha a kapcsolat egyoldalú, a kapcsolat nem létezik.”*

Amarilla: *„Ezért mutatnotok kell gesztusokat a Kocka felé. Vállaljátok ezen felelősséget a Kocka megjelenésének?”*

Miranda és Amarilla szavai hangsúlyozzák, hogy a közösségnek vállalnia kell a felelősséget a Kockához való kapcsolódásért, ami összhangban áll Breel meghatározásával (Breel, 2015 p. 370), amely a résztvevők cselekvőképességének (*agency*) megteremtését és az interakció fontosságát emeli ki. Így a jelenlévők nem csupán passzív szemlélőként, hanem az események alakulására aktívan ható egyénként és közösségként vesznek részt a performanszban. A közösségnek együtt kell eldöntenie, hogy vállalják-e az ezzel járó felelőségeket. Szervezői döntés volt, hogy ez legyen az első alkalom, ahol a jelenlévők meghozhatják első közösségi döntésüket.

Miranda: *„Amit még fontos tudni, bármikor véget érhet a kockával az utatok, ha felelősségeiteket nem teljesen látjátok el.”*

A nézők gesztusai és választásai határozzák meg az előadás kimenetelét, ezzel közvetlen befolyásuk van a történet alakulására. A performansz során a jelenlévőknek gesztusokat kell tennie a Kocka felé, így demonstrálva felelősségvállalásukat és elkötelezettségüket. A súlyát a gesztusoknak az is jelöli, hogy a Kocka elbírálásán keresztül bármikor befejeződhet a kapcsolódás a Kocka és a közösség között. Ezzel az volt a motivációm, hogy a közösséggel, és benne az egyénnel komolyan vetessem a helyzetet. Ez úgy jöhet létre, ha van a nem-komolyanvevésnek következménye, ami nem az egyéneket, hanem az egész közösséget érinti, ezzel is erősítve a közösségi együttműködést. A *Kocka* performanszának gesztusai szorosan összefonódnak Breel esztétikai szempontjaival, amelyek a participatív színház lényegét képezik. Az alábbiakban részletesen bemutatom, hogyan tükrözik a Kocka gesztusai Breel három központi esztétikai aspektusát: az interperszonális kapcsolatokat (*interpersonal relationship*), a fizikai, testet öltött élményt (*the physical, embodied experience*) és a résztvevők kreatív hozzájárulását (*the creative contribution the participants make to the final performance*).

A *Kocka* performanszában a résztvevők és a kísérők által képviselt Kocka közötti interperszonális kapcsolatok alapvető szerepet játszanak. Amarilla szavai, hogy „*a Kocka lát téged, látja a fájdalmat, örömet, igaz valót*”, hangsúlyozzák a kapcsolat mélységét. Ez a gesztus felhívja a figyelmet arra, hogy a közönség tagjainak is viszont kell látniuk a Kockát. E gesztus során a jelenlévők Amarilla és Miranda példáját követve egyesével a Kocka elé sorakoznak, és a legelején már kitüntetett szerepet kapott kézmozdulat révén köszönnek a Kockának. A megvalósult alkalom során az egyének felhasználva a jellegzetes kézmozdulatot, de a saját egyéniségükkel módosítva azt, végigvitték a feladatot. Az egyesével történő köszönés — ahol a résztvevők saját, egyedi kézmozdulatokkal üdvözlik a Kockát — erősíti ezt a kapcsolatot. A köszönés egyéni formája nemcsak a személyes élményeket tükrözi, hanem a közösség összetartozásának érzését is, mivel minden résztvevő hozzájárul a közös élményhez.

Miranda: *“A kocka hall téged, hallja a kéréseid, vágyaid, óhajaid, hallja a hangod.”*

Miranda és Amarilla kísérletei a közönség bevonására a fizikai élmény fokozását célozzák. Az „*A Kocka hall téged, hallja a kéréseid, vágyaid, óhajaid*” kifejezés nem csupán a hallásra utal, hanem arra is, hogy a résztvevők maguk is aktívan részt vesznek a performanszban. Az éneklés, amit a kísérők tanítanak meg, egy közvetlen, fizikai élményt teremt, amely a jelenlévők együttműködését igényli. A közös dal éneklése egy olyan testet öltött tapasztalatot ad, amely összehozza a résztvevőket, miközben erősíti a Kockához való kapcsolatukat. Hasonló fizikai, testet öltött élményt ad a tisztulás rituáléja; „*A kocka érez téged, érzi a nehézségeidet, félelmeidet, kérdéseidet. és hogy megmutassátok tisztaságotokat, merüljete el önmagatok tisztításában*”, során a lavórban történő mosakodás, amelyet a résztvevők a kísérők vezetésével végeznek, szintén a fizikai élményt hangsúlyozza. Ez a gesztus nemcsak a személyes tisztulást jelenti, hanem a közösségi élményt is, mivel a résztvevők együtt lépnek át ezen a rituálén, így erősítve a köztük lévő köteléket. Ezen gesztuson keresztül méginkább az egyre jobban megvalósult közösségiség kialakítása és megtapasztalás volt a a facilitátori motivációm. Ezzel bővül az kollektív emléktár az élményekről, amelyek a közösségiséget hivatottak erősíteni.

Miranda: *„A Kocka jól megismert benneteket, ő már kiválasztott közületek egy kiválasztottat, arra kér titeket, hogy éreztétek meg, ki az szerinte, ha jól döntöttötek, továbbjuttok, s az az egy kiválasztott beléphet a kocka terébe, ám ha nem, akkor véget ér a kockával az utatok.”*

A Kocka performanszában a résztvevők Astrid Breel által említett, kreatív hozzájárulása szintén kiemelkedő. Miranda utolsó mondata, amely arról beszél, hogy „(...), *ő már kiválasztott közületek egy kiválasztottat, arra kér titeket, hogy érezzétek meg, ki az szerinte*”, rámutat arra, hogy a közönség tagjai aktívan formálják a történetet a választásaikkal. A kiválasztott személy belépése a Kockába nem csupán egy esemény, hanem a közösség kreatív döntéseinek és a közönség egymásközi interakciójának az eredménye. Ez a kiválasztás, amely a közönség részvételét és aktív részvételét igényli, egy újabb szintet ad a kreatív hozzájárulásnak, hiszen a résztvevők érzéseik és megérzéseik alapján választanak.

A közösségi élmény szempontjából a kiválasztott személy kijelölése egy erőteljes eseménykonceptió része, amelynek célja feltárni és végigvinni a résztvevőket a közösség és az egyén közötti konfliktusban tapasztalt folyamatok kegyetlenségén. Mivel facilitátorként a személyes véleményem a kiválasztásról az, hogy kegyetlen, ezért ezt szerettem volna átültetni a kiválasztás folyamatába. A közösség–egyén–kiválasztott relációján belül mindegyik szerep nagyon nehéz érzésekkel társul; nehéz kiválasztani, nehéz kiválasztottnak lenni közösségben, és nem kiválasztottnak lenni közösségben. Ezek a kérdések mindig is foglalkoztattak szociálpszichológia és szociokulturális szempontból, de a Kocka szervezői elemzését nem tartalmazza. A kiválasztás kegyetlensége éppen abban rejlik, hogy magának a közösségnek a feladata kiemelni maguk közül egyet, bizonytalan szempontok alapján. Ezen a folyamaton múlik a közösség egysége, ami hatással van arra, hogy folytathatják-e az utat a Kockával. A kiválasztott belépése a Kockába szimbolikus aktus, amely nemcsak a kiválasztott, hanem az egész közösség számára különleges jelentőséggel bír.

Ugyan a megtörtént esemény leírása nem elemzésem tárgya, de a kiválasztott kiválasztási folyamatáról írnék pár mondatot, mert ez volt az egyik legizgalmasabb pillanata az egész alkalomnak, hiszen a nézők kreatív hozzájárulása itt mutatkozott meg a leginkább. A résztvevők elkezdtek gondolkodni azon, vajon milyen szempontok alapján választhatta ki a Kocka azt az egyet. Olyanok hangzottak el, hogy biztos nő az illető, ezen indultak el, valaki azt állította magáról, hogy szerinte őt választották ki. Majd leszűkítették a lehetőségeket két személyre, és történt volna egy szavazás. A szavazást félbe szakította az egyik résztvevő testi reszketése, amire egy másik közösségtag hívta fel a figyelmet. Ezt a jelenséget közösen úgy értelmezték, hogy a fizikai reszketéssel mutatkozik meg a kiválasztott. Ebben a szakaszban a résztvevők közötti interakció különösen aktívvá válik, miközben a facilitátori jelenlét visszafogott minősége biztosítja a közösség számára a szükséges időt és teret, hogy saját

tempójukban és saját módszereikkel juthassanak el a kiválasztottra vonatkozó döntéshez. A folyamat természetessége megköveteli, hogy ne süssessék az időt; itt az idő kezelése az esemény alapvető szervezési elve, mivel a valóság ritmusában halad előre, nem manipuláltan. A facilitátorok ezért háttérbe vonulnak, és kizárólag a Kocka szándékait és gondolatait közvetítik, megteremtve ezzel egy olyan teret, ahol a résztvevők önállóan formálhatják meg közös valóságukat. Ez a háttérbe húzódás és a valóság ritmusához való hűség elmosódott határokat eredményez a valóság és a fikció között, ahol a közösség élménye szabadon alakulhat, és maga a közösség válik a történet meghatározó alakítójává.

Minden egyes sikeresen végig vitt gesztus után, a közösségi összes tagja kap egy gesztus-jelölőt. A gesztus-jelölő mögött húzódó a szervezői cél, szorosan összefonódik Breel esztétikai szempontjaival, mivel a résztvevők aktív részvételét és kreatív hozzájárulását hangsúlyozza. Minden teljesített gesztus egy új jelölőt ad, amely vizuálisan megjeleníti a résztvevők teljesítményét, erősítve a közös célt és identitást. Ez a folyamat nemcsak a fizikai, testet öltött élményt emeli ki, hanem lehetőséget teremt a közösségi interakciókra is, hiszen a résztvevők összehasonlíthatják saját jelölőiket másokéval, ami a kölcsönös kapcsolatokat erősítését szolgálja. A gesztus-jelölők így egyfajta vizuális reprezentációt alkotnak, amely tükrözi a közösség összetartozását és az egyéni hozzájárulások fontosságát. Emellett a gesztus-jelölő szervezői eszköz volt a valóság és fikció határainak elmosódására.

A gesztus-jelölő mint alkotói eszköz kulcsszerepet játszik a liminális (Fischer-Lichte, 2008) állapot létrehozásában, mivel a résztvevők a teljesített gesztusok során nem csupán fizikai elismerést kapnak, hanem egyfajta folytatás érzését is, amely túlmutat az esemény keretein. Mivel a gesztusjelölő a ruhájukon marad az előadás után is, emlékezteti őket a közösséghez való tartozásukra és a közös élményekre, amelyeket együtt éltek át. Ez a fizikai emlék, amely nemcsak a résztvevők teljesítményét tükrözi, hanem a közösségi identitás megerősítését is szolgálja. A gesztus-jelölő ezen túl arra is utal, hogy a közösség már elsajátította a közösen kialakított nyelvrendszert, és most már képes azt aktívan használni. Ennek egyik meghatározó pillanata, amikor Amarilla a Kiválasztott kivételével a közösség többi tagjával marad, és a Kocka által meglátogatott közösségekről mesél. Ebben a helyzetben a résztvevők kérdéseket tehetnek fel, alkalmazva az új nyelvet és gesztusrendszert, amellyel közvetlen kapcsolatba lépnek Amarillával. A küldött a facilitatori minőségében ebben a folyamatban tudatosan háttérbe vonul, jelenléte csupán a *Kocka* szándékainak és gondolatainak közvetítésére korlátozódik, így a válaszaiban nem visz bele többet, mint ami feltétlenül

szükséges. Ezzel lehetőséget teremt arra, hogy a közösség saját erejéből, a meglévő nyelvi és gesztusrendszeren belül építse fel a maga közös valóságát. A kérdések és válaszok folyamatosan formálják a közösség dinamikáját, miközben a résztvevők nem csupán passzív szemlélődők, hanem aktív alakítói is a közös élménynek. Így a facilitátori háttérben maradás fenntartja a liminális állapotot, lehetővé téve, hogy a résztvevők egy átmeneti, határait elmosó térben maradjanak, amely folyamatosan formálódik és alakul az ő aktív részvételük által.

A *Kocka* performansz nem úgy volt keretezve, mint egy szokványos előadás, és ezt a különbséget az esemény vége is hangsúlyozza. Amikor Amarilla otthagyja a közösséget a másik teremben, az a résztvevők számára egyfajta nyitott befejezést jelent, amely nem zárja le a folyamatot, hanem lehetőséget ad a folytatásra. A kiválasztott, miután meghallgatta a számára készült felvételt, visszatér a közösség többi tagjához. Nincs hagyományos vég, nincs taps. De azok az egyének, akik Amarillát és Mirandát játszották, tudatosan úgy lépnek újra be a térbe, mintha nem tudnák, miről beszélnek. Lemaradtak erről az eseményről. Ezzel a módszerrel nemcsak a valóság érzését tartják fenn, hanem elkerülik a visszajelzést is, amely a résztvevőket a folyamat elemzői pozíciójába helyezné, ezzel pedig világossá válna a fikcióval való találkozás. A közönség tehát nem válik passzív szemlélővé, hanem továbbra is aktív résztvevő marad, ami még inkább fokozza a valóság és a fikció határainak elmosódását, hiszen a résztvevők élményei folytatódnak a formálódó közösségen belül. Ez pedig Fischer-Lichte (2008) által megnevezett liminális állapotot hoz létre a résztvevőkben.

Referenciák

Breel, Astrid. Audience agency in participatory performance: A methodology for examining aesthetic experience. *Journal of Audience and Reception Studies*. 2015. 369-389.

Fischer-Lichte, E. (2008). *Reality and Fiction in Contemporary Theatre*. *Theatre Research International*, 33(1), 84-96.